

Högst tveksamt om arbetsskadebedömningar

Att ge försäkringskassans handläggare vägledning när de ska bedöma om vissa vanliga sjukdomar i rörelseorganen bör godkännas som arbetsskador är lovvärt. Föreliggande skrift är emellertid så behäftad med felaktigheter och tveksamheter att den inte är tjänlig för sitt ändamål. Särskilt allvarligt är att man på några få rader slår fast att det inte finns något samband mellan skada och arbete.

MATS HAGBERG

professor i yrkesmedicin, Göteborgs universitet
mats.hagberg@ymk.gu.se

BENGT JÄRVHOLM

professor i yrkes- och miljömedicin, Umeå universitet

STAFFAN SKERFVING

professor i yrkesmedicin, Lunds universitet

II Försäkringskassan i Västra Götaland har gett ut skriften »Rekommendationer för försäkringsmedicinsk bedömning av Sjukdomar och symptom från rörelseapparaten i relation till exposition i arbete«. Den är författad av Hans Christian Östgaard, docent i ortopedisk kirurgi, och försäkringsöverläkare Jan Zachrisson, Försäkringskassan i Borås. Anledningen till utgivningen uppges vara att det sedan en tidigare skrift (1996) framkommit nya kunskaper.

Uppvisar stora brister

Skriften är ett lovvärt försök att ge försäkringskassans handläggare vägledning när de ska bedöma om vissa vanliga sjukdomar i rörelseorganen bör godkännas som arbetsskador. Skriften har dock, menar vi, mycket stora brister:

- Den citerar felaktigt sina källor.
- Den ger ett intryck av att det i många fall är enkelt att avgöra om en sjukdom beror på arbetet eller ej.
- Försäkringsläkarna intar här rollen av den dömande som vet bäst, inte som en konsult som tar fram ett nyanserat kunskapsunderlag att låta den som har att fatta beslut ta ställning till.

Som källor till den nya rapporten redovisas rapporterna »Ont i ryggen« respektive »Ont i nacken« (SBU-rapport nr 145, 2000) samt »Arbete och besvär i rörelseorganen – en vetenskaplig värdering av frågor kring samband« (Arbete och Hälsa 2001:12). Vår första kritik

är att det också finns en rad andra internationella kunskapsöversikter att ta hänsyn till [1-4], som ibland kommer till helt andra slutsatser.

Tre exempel

Vi ska genom tre exempel visa hur författarna till skriften förvanskar sina källor:

Karpaltunnelsyndrom. I försäkringskassans skrift (sidan 12) står: »Det finns dock inte tillräckliga bevis för att karpaltunnelsyndrom skulle kunna orsakas av enbart repetitivt eller tungt arbete.« I den skrift (ovan angivna Arbete och Hälsa, sidan 177) man hänvisar till står: »Stark evidens finns också för att högrepetitivt arbete under lång tid kan ge ett kliniskt karpaltunnelsyndrom.« Författarna till försäkringskassans skrift skriver också att om det inte finns vibrationer i samband med arbetsbelastningen så blir »övriga samband svaga« för karpaltunnelsyndrom. Läser man ånyo i Arbete och Hälsa ges en mycket mer nyanserad bild: »Kombinationsexponeringar av repetitivt arbete och kraftgrepp, repetitivt arbete och icke-neutrala lägen i handleden samt alla kombinationsexponeringar med vibrationer är sådana exponeringar som med stark till måttlig evidens kan tänkas ge ett karpaltunnelsyndrom.«

Lateralepikondylit, tennisarmbåge. Här står i försäkringskassans skrift (sidan 12): »Inga studier har entydigt kunnat belägga att sjukdomstillståndet är belastningsrelaterat«. Läsaren får då sannolikt uppfattningen att här finns visat att man inte får denna sjukdom av yrkesmässig belastning. Kunskapsläget är emellertid mycket mer komplicerat. Det finns studier som visar samband och sådana som inte visar samband med olika förhållanden i arbetet. Författaren till motsvarande kapitel i Arbete och Hälsa (sidan 166) sammanfattar: »Arbetsituationer där det finns både repetitivt arbe-

te och tunga arbetsmoment samtidigt tycks mest riskfyllda. I sådana situationer i arbetslivet finns en måttlig evidens för att en epikondylit kan uppstå. Det finns en måttlig till stark evidens för att epikondylitsjukdomen kan försämrav av denna kombinationsexponering.«

Höftledsartros. Här konstateras (sidan 18) att lantbrukare har en ökad risk, men ingen annan faktor/yrke nämns. I en av källorna (Arbete och Hälsa, sidan 188) kan man läsa: »Tunga lyft ger också en riskökning i de flesta studier och evidensen får här ses som måttlig till stark för ett samband. Den dos och den intensitet som krävs för att den skadliga inverkan från lyft skall ge en bestående skada är dock ännu inte klarlagda.« När det gäller lantbrukarnas risk för också författarna till försäkringskassans skrift ett konsigt resonemang: »Viss överrisk att utveckla höftledsartros finns hos manliga lantbrukare – 6 % mot 3 % i normalpopulationen. Det innebär inte på något sätt att alla lantbrukare som drabbas av höftledsartros har utvecklat denna på grund av sitt arbete eftersom ju faktiskt 94 % av lantbrukarna inte utvecklar någon artros i höftleden.«

Den första meningen är för oss obergriplig. Den andra meningen antyder ju också att om inte en majoritet drabbas av sjukdomen skulle det inte finnas något samband. Om man skulle föra ett analogt resonemang om rökning och lungcancer skulle det bli: »Det innebär inte på något sätt att alla rökare som drabbas av lungcancer har utvecklat den på grund av rökning eftersom ju faktiskt 80–90 procent av rökarna inte utvecklar lungcancer?«

Försäkringsläkaren frångår sin roll

Vi skulle kunna visa en rad ytterligare felaktigheter och tveksamheter men menar att ovanstående exempel kan räcka för att illustrera att en enkel källkontroll visat på uppenbara fel. Ett bättre kunskapsunderlag skulle också ha visat att det finns förhållanden som talar för och emot.

Vad som är särskilt allvarligt är att man i försäkringskassans skrift på några få rader fastslår att det inte finns något samband. Det innebär ju att den försäkringsläkare som gjort bedömningen en gång för alla slagit fast »sanningen«, dvs har blivit domare. Genom att inte visa på svårigheter och tolkningsmöjligheter.

frångår försäkringsläkaren därigenom sin roll.

Inte bara slarvfel

De brister och sakfel som finns i försäkringskassans skrift när det gäller att redovisa vad källorna anger skulle möjligen kunna hänföras till bristande noggrannhet. Vi menar dock att skriftens ton av att veta och förenkla »sanningen« är ett ännu allvarligare problem. Vårt system, där försäkringskassan både utreder och bedömer en skada, bygger ju på att man skiljer på sina roller. Försäkringsläkarens uppgift bör vara att som konsult ta fram ett kunskapsunderlag som är så riktigt som möjligt och som är förståeligt också för handläggare och ledamöter i socialförsäkringsnämnder. Den beslutande instansen har sedan att ta ställning till underlaget.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Buckle PW, Devereux JJ. The nature of work-related neck and upper limb musculoskeletal disorders. *Appl Ergon* 2002;33: 207-17.
2. Försäkringskassan i Västra Götalands län. Rekommendationer för försäkringsmedicinsk bedömning av sjukdomar och symtom från rörelseapparaten i relation till exposition i arbete. Borås: Försäkringskassan i Västra Götalands län; 2003.
3. Hansson T, Westerholm P, redaktörer. Arbete och besvär i rörelseorganen. En vetenskaplig värdering av frågor om samband. Solna: Arbetslivsinstitutet; 2001. Arbete och Hälsa nr 2001:12.
4. Bernard BP, editor. Musculoskeletal disorders and workplace factors. A critical review of epidemiologic evidence for work-related musculoskeletal disorders of the neck, upper extremity, and low back. Cincinnati: National Institute for Occupational Safety and Health; 1997.
5. National Research Council and the Institute of Medicine. Musculoskeletal disorders and the workplace: Low back and upper extremities. Panel on musculoskeletal disorders and the workplace. Commission on behavioral sciences and education. Washington DC: National Academy Press; 2001.
6. Nachemson A, Carlsson CA, Englund L, Goossens M, Harms-Ringdahl K, Linton S, et al. Ont i ryggen, ont i nacken. En evidensbaserad kunskapsöversyn. Vol 1 145/1, Vol 2 145/2. Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering; 2000.
7. Sluiter JK, Rest KM, Frings-Dresen MH. Criteria document for evaluating the work-relatedness of upper-extremity musculoskeletal disorders. *Scand J Work Environ Health* 2001;27 Suppl 1:1-102.

Replik

Hans Christian Östgaard och Jan Zachrisson svarar i ett följande nummer.

Har Vetenskapsrådet kraft att stävja forskningsfusk?

Idag kan endast rektor vid universitet/högskola initiera utredning av misstänkt forskningsfusk. Vetenskapsrådets förslag att lärosätena kan inrätta ombudsmän löser inte problemet, eftersom rektors möjlighet att förhindra en utomstående opartisk granskning är oförändrad. I stället måste Vetenskapsrådet öppna dörren för alla anmälare som företer rimliga motiveringar, precis som fallet är bl a i USA.

STAFFAN JOSEPHSON

docent, institutionen för kvinnors och barns hälsa, Karolinska institutet, Stockholm
staffan.josephson@kbh.ki.se

II Vetenskapsrådet (VR) har till uppgift att främja god forskning. Som ett litet sidouppdrag har man tagit på sig att även söka stävja forskningsfusk. VRs etiska kommitté har därför tillskapat en expertgrupp, som skall »biträda ... med utredning om faktiska förhållanden och med bedömning av om forskningen skett med avvikelser från god vetenskaplig praxis«.

Emellertid kan Expertgruppens insats initieras »endast om arbetsgivaren [så] begär ...«, dvs rektor (eller liknande) där forskningen bedrivs. »Eventuella anmälningar av enskilda forskare eller andra som misstänks forskningsfusk skall således avvisas.« Och vidare: »Det läggs således i rektors hand att se till att anmärkningar som, enligt hans bedömning, saknar fog, inte blir föremål för vidare utredning ...« [1].

Rektors roll

Rektor (eller motsvarande) är sålunda enväldig. Endast rektor kan initiera en utomstående opartisk utredning, har tolkningsföreträde (fusk eller inte?) samt kan mörklägga (på grund av egen involvering, ekonomisk vinning, nepotism etc). Om rektor vill stanna affären inom universitetet/högskolan och blir mörklägd. Anmälaren blir då helt skyddslös. Detta tycks VR inte ha ägnat en tanke – något som dess motsvarighet i USA intensivt och extensivt tagit itu med [2].

Principen att endast rektor kan initiera har av juristerna förklarats som den enda möjliga eftersom VR inte har laglig grund för åtgärd/bestrafning. Den möjligheten har endast arbetsgivaren (rektor eller liknande), som å sin sida knappast uppskattar att bli förelagd att effektuera ett straff som VR uppmått. Detta är ett »moment 22« [3], som juristerna och ut-

bildningsministern [Thomas Östros, pers medd, 2003] inte kan/vill upphäva.

Sedan våren 2002 har endast två ärenden inkommit till VR. Av olika skäl har inget av dessa utretts.

Sannolikt har VR självt insett att systemet inte fungerar effektivt. I detta sammanhang är det egendomligt att utredningen »God sed i forskningen« från 1999 [4] helt glömts bort. Det är synd, eftersom den löste dessa problem på ett föredömligt sätt. I stället föreslår VR, efter bl a tysk förebild, införandet av tjänster som ombudsman (OM) [5]. Som sådana skulle rekryteras fristående, obundna personer åtnjutande forskningens världens förtroende, t ex »nypensionerade professorer eller rektorer«. De skulle ta hand om *alla* oredlighetsfrågor, på eget initiativ om så vore (jfr JO, Justitieombudsmannen), och vara öppna för anmälningar från vem som helst.

Ombudsmän blir inte oberoende

Tyvärr gynnar förslaget utformning verkligen inte oberoendet: Varje universitet, högskola etc skulle själv få bestämma om man överhuvudtaget ville ha en OM och även reglerna och arbetsformerna för denna. Vidare skulle OM knytas till (och avlönas av) universitetet samt rapportera endast till rektor – inte till VR. VR skulle endast ha »samordnande och stödjande uppgift, och t ex samla ombudsmännen ... till ... diskussioner och erfarenhetsutbyte.«

Förslaget om OM är en meningslös och tandlös skrivbordsprodukt. Redan nu kan vem som helst anmäla till rektor. Mot en stark rektor står sig en OM slätt, och VR ger inget stöd. Rektors möjlighet att förhindra utomstående opartisk prövning är oförändrad.

Krafttag krävs

I stället krävs krafttag – inte minst med tanke på den likgiltighet och de axelryckningar inför fuskproblematiken som nyligen omvittnats [6]. Även rektorer kan vara korrumpierade; varje annan